

Fisketorvet i Svendborg – en identifikation

Af Helle Reinholdt

Om Svendborgs opståen ved vi næsten intet. 25/6 1229 skænker Valdemar II svigerdatteren Eleonora, Valdemar den Unges brud, en medgift på den sydlige del af Fyn med borgene »Swineburgh«, »Wordburgh« og »Foburgh« (1). Placeringen af borgen Swineburg er ikke fastlagt. Dette er et af de mange bytopografiske problemer i Svendborg, som man ønsker at belyse i undersøgelserne, som foretages af projekt »Middelalderbyen«. Projektet har til hovedformål at klarlægge de udvalgte byers opståen og udvikling, og i dette arbejde er bl.a. torvetopografien af vigtighed. På grund af sin funktion indtog torvet en meget væsentlig plads i byorganismen, og ud fra en placering og datering af de middelalderlige torve vil der samtidig kunne tegnes et billede af de centrale byområder til forskellige tider.

På Svendborgs byplan ses i dag to torve, henholdsvis det lille Gaasetorv, der ligger nær ved Sundet og forlængst har mistet sin markedsfunktion, og det store torv, blot kaldt Torvet, ved foden af Frue kirkebakke. Dette torv stammer i sin nuværende skikkelse fra middelalderens slutning, idet Svendborg by den 29/7 1527 ved borgmester Hans Skrifer, byrådet og fire af byens lav afkøber Sct. Hans alter i Vor Frue kirke den gård og ejendom, der ligger syden næst rådhuset. Alle gårdens bygninger skulle nedbrydes og grunden udlægges til et evigt akseltorv og almindeligt marked (2).

På kotekortet (fig. 1) ses tydeligt, hvorledes den nordlige del af Torvet er blevet afgravet, og helt op i nyere tid har omfattende udjævninger været nødvendige af hensyn til færdselen på det skrånende terræn. De oprindelig helt anderledes terræn- og bebyggelsesforhold

Fig. 1. Udsnit af kotekort over Svendborg. Ækvidistancer = 2 meter. Udtagnet efter Kort over Svendborg Kjøbstad, målt 1903.

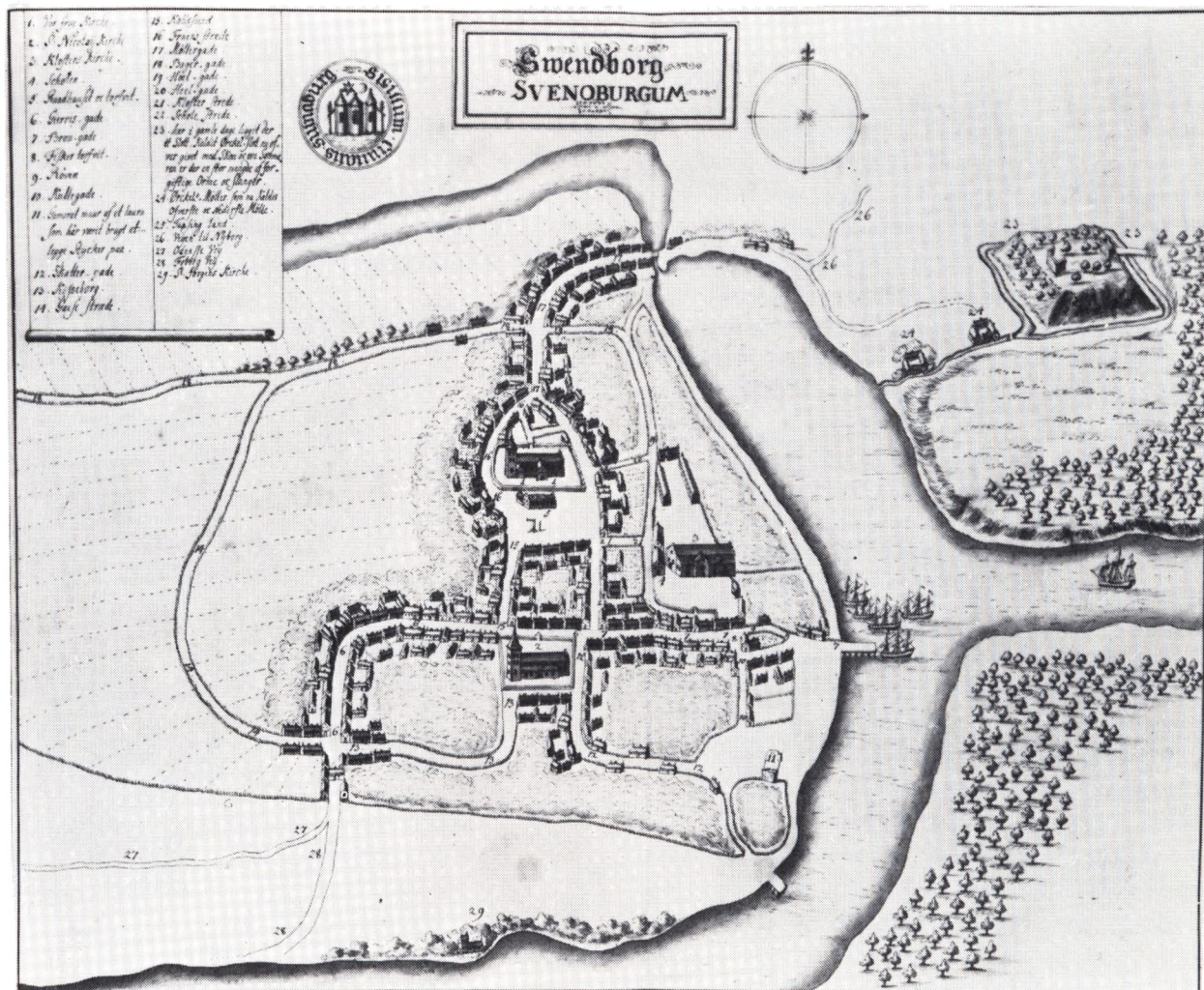
1. Gaasetorvet. 2. Akseltorvet. Tegning: Søren Gottfred Petersen 1980.

skal formentlig ses som årsag til Torvets uregelmæssige afgrænsning mod syd og Torvestrædes nærmest tragtformede udløb i torveområdet.

Det kan næppe afgøres, hvorvidt brevet fra 1527 skal ses som et udtryk for, at Møllergade på dette

tidspunkt er blevet for trang som torveplads, eller om der faktisk er tale om en udvidelse af et allerede eksisterende torveområde. Det faktum, at der i 1527 eksi-

Fig. 2. Resens prospekt over Svendborg. 1677.

sterer et rådhus, der må have ligget i den nordlige del af det senere udlagte torv, antyder, at området allerede da indtog en central placering i byen. Det nævnte rådhus kan være identisk med det Svendborg rådhus, der omtales første gang i 1469 (3). I 1576 er byen i færd med at opføre en ny rådhusbygning, og i anledning af byggeomkostningerne fritages borgerskabet midlertidigt af Frederik d. II for betalingen af 250 Dlr., der ellers skulle erlægges til Ribe bys befæstning (4). Rådhuset fra 1576 blev brudt ned i 1830. Det lå lige syd for Frue kirke umiddelbart op til kirkegårdens afgrænsning og ses på det ældre kortmateriale over byen (fig. 2 og 3). Joachim Begtrup, en af byens tidligste historikere, beskriver i 1823 rådhusbygningen som et to-etagers bindingsværkshus opbygget af genanvendt tømmer fra nedbrydningen af Ørkild slot og gråbrødre-klostret i byen (5). Fra 1477 omtales bytinget som fast placeret institution i byen, og ud fra 1500-tals kilder synes det at skulle placeres vest for Møllergade inden for torveområdet (6).

Hen imod middelalderens slutning er det således muligt at placere Svendborgs rådhus med sikkerhed, ligesom man sandsynligvis kan udpege det område af byens veldaterede akseltorv, hvor bytinget blev holdt.

Med hensyn til Gaasetorvet er vi derimod langt fra så heldigt stillet. F.eks. har vi ingen viden om byens middelalderlige havneforhold, og desuden kender vi ikke placeringen af Skibbroen, som omtales i 1500-årene (7). Gaasetorvet ligger i dag mellem koterne 2 og 3, og iagttagelser i området tyder på ganske kraftige opfyldningslag fortrinsvis med eftermiddelalderligt materiale (8).

Navnet Gaasetorv forekommer første gang i en tak-sation fra 1761, og Pontoppidan beretter i 1774, at der tidligere blev holdt marked ved »det lidet Torv i Nicolai Sogn kaldet Gaase-Market« (9). Resen kalder

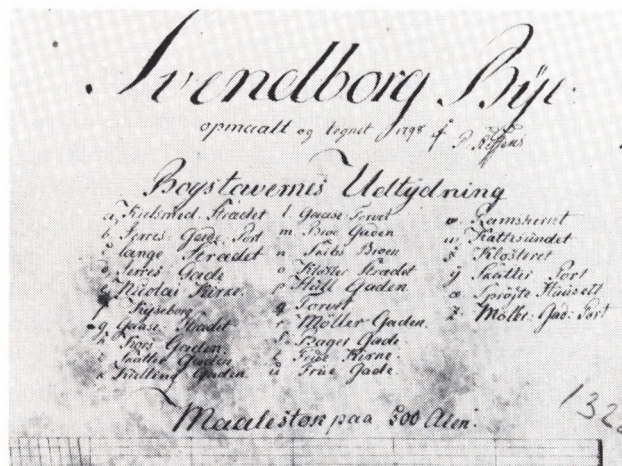

Fig. 3. P. Steffens håndkolorerede kort over Svendborg by. 1798.

Gaasetorvet for »Fisker torfvit«, og heri skal man uden tvivl se baggrunden for, at flere af de byhistorikere, der har beskæftiget sig med Svendborg, har sat lighedstegn mellem Resens Fisketorv og det Fisketorv, der omtales nogle få gange i det middelalderlige, skriftlige kildestof (10). Blandt de topografer, der har

foreslået en anden placering af det middelalderlige Fisketorv, er sognepræst J.L. Rohmann, der i 1832 mente, at torvet skulle søges øst for Sct. Nicolai kirke, hvor de øverste gårde i Brogade ligger – her må Rohmann have tænkt på matriklerne 610-613 (fig. 5) – dels på grund af terrænet omkring Gaasetorv, som Rohmann anså for at svare til den middelalderlige strandlinie (11). Sidst har Thomas Riis argumenteret for, at det middelalderlige Fisketorv måtte lokaliseres længere vest for Gaasetorvet (12). Også hos Riis er terrænforholdene omkring Gaasetorv vigtige i afvisningen af et middelalderligt torv på dette sted, og herudover fremhæves de følgende skriftlige kilder til belysning af Fisketorvets placering:

Svendborgs Fisketorv nævnes første gang af franciskanermunken Peder Olsen, der beretter, at Odensebispens Regner i 1267 giver gråbrødrene en grund mellem brødrenes kirke og vejen, der fører fra Fisketorvet til stranden (»inter ecclesiam fratrum et viam ducentem a foro piscium ad littus maris«) (13). Gråbrøderkirken ligger nordvest for Gaasetorvet, (fig. 4) og jeg kan være enig, når Riis påpeger, at beskrivelsen af den skænkede grund umiddelbart virker uforståelig, dersom identifikationen med Gaasetorv skulle opretholdes. Oplysningen forekommer langt mere meningsfyldt, såfremt der med den omtalte vejstrækning er ment Brogades øvre del, i hvis udgangspunkt Fisketorvet da måtte placeres. Denne antagelse underbygger Riis yderligere med to kongebreve fra 1529, omhandlende én og samme ejendom beboet af Hans Marqvordsen og ejet af Hans Skrivers. I brevet af 6/5 dette år siges, at huset ligger nord for Fiskeskammelen og lige på den anden side af gaden. Desuden nævnes, at huset ligger på den venstre hånd, når man går fra Frue sogn til gråbrødre kloster (14). Det andet brev fra 7/8 oplyser, at huset ligger norden for Fisker-

markedet mellem Knud Lemmike og Morten Buck (15). Riis' argumentation er baseret på den udbredte antagelse, at den middelalderlige sognegrænse svarer til grænsen, som den kendes fra sidst i 1700-årene. På den tid fulgte den det nuværende Torvestræde og Klosterstræde. Set på denne baggrund mener Riis at kunne gå ud fra, at sogneskellet er identisk med vejen, man går ned langs med Frue sogn til gråbrødre kloster. Riis' hypotese bliver hermed, at det middelalderlige Fisketorv må søges i det inderste stykke af Møllergade mellem Gerritsgade/Brogade og Torvestræde/Klosterstræde.

Formuleringerne i brevene fra 1529 giver en sikker fornemmelse af, at Skrivers hus ligger umiddelbart nær Fisketorvet. Ud fra den meget nære sammenhæng kan man derfor vanskeligt tænke sig flere gadeforløb mellem hus og torv ud over det, på hvis modsatte side Skrivers hus netop er placeret. Desuden fremgår det, at Fisketorvet ligger op til sogneskellet.

I betragtning af, at Fisketorvet er byens tidligst nævnte torv, er det oplagt at en placering ville være af allerstørste vigtighed. I denne forbindelse må det bl.a. undersøges, om Riis' teori er holdbar. Riis' argumentation er både overbevisende og brugbar, og en verificering vil bl.a. afhænge af, om nogle af de kendte ejendomme, der er beskrevet nøje i forhold til Fisketorvet tillige kan placeres i forhold til byens gader.

Det sparsomme materiale, der giver oplysninger herom, er arkæologiske vidnesbyrd samt skriftlige kilder fra 1400- og 1500-årene. Det drejer sig dels om skøder, heraf nogle i afskriftsform, over ejendomme, hvoraf en del overdrages til Vor Frue kirke og Skt. Knuds alter i samme kirke, hvilke sidste senere går under betegnelsen Skt. Knuds boder. Hertil kommer vidneudsagn samt et gavebrev fra 1499. Af speciel værdi i denne sammenhæng er et håndskrift, der i

reglen går under betegnelsen »Sunds herreds Liber Copiarum«, og for størstepartens vedkommende er affattet af provsten Hans Eskildsen omkring 1565. Håndskriftet, der beror i Landsarkivet i Odense, rummer en samling fuldstændige afskrifter af bl.a. kirkerne ejendomme og indtægter, og heri indgår bl.a. en del af ovennævnte skøder. Især en række påskrifter og rettelser fra Hans Eskildsens hånd angående brugere og beliggenhed af ejendomme er brugbare som identifikationsmiddel.

I en afskrift af et brev fra 5/12 1436 oplyses det, at Bertel Hennikesen sælger sin bod, både hus og jord til Peter Tidemandsen mod underhold på livstid (16). Denne ejendom, der ligger mellem Mads Hous bod og Jakob Basses, kommer i følge Hans Eskildsens kommentarer senere til Skt. Knuds alter i Vor Frue kirke (17). Ud fra et dokument fra 21/2 1499 kan det fastslås, at den ene nabo, Mads Hou, boede i sin egen gård med alle tilhørende boder, og at den var placeret, der som man ganger til klostret, ret ned ad gaden (18). Bertel Hennikesens anden nabo, Jakob Basse, skøder 20/5 1457 sin gård, både hus og jord til Skt. Knuds alter. Denne gård beskrives som liggende norden næst det hjørnehus, Hans Rimsnider nu iboer (19). Ved hjælp af påskrifter kan det fastslås, at de to Skt. Knuds-boder (tidligere Tidemandsens og Basses ejendomme) senere er blevet slået sammen til Simen Øffuerskers gård med adresse i Klosterstræde (20).

Identifikationen af Klosterstræde og dermed boderne er imidlertid ikke ganske ligetil. I dag benyttes betegnelsen Klosterstræde i forbindelse med det sydligste af stræderne, der forbinder Møllergade med det tidligere klosterområde (fig. 4). På et tidligere tidspunkt har strædet og det nuværende Terrassen været kaldt Store Klosterstræde. Af et dokument fra 1586 fremgår det, at gråbrødreklostrets vestfløj lå i Kloster-

stræde (21) – at Klosterstræde med andre ord har været betegnelsen for det nord-syd-gående strøg i forlængelse af Hulgade, således som man bl.a. kan se det på Steffens kort over byen fra 1798 (fig. 3). Vestfløjens efterreformatoriske funktion som skole er baggrunden for, at det nuværende Klosterstræde hos Resen og på forskellige andre kort bærer betegnelsen Skolestræde. Til gengæld kalder Resen det nuværende Munkestræde, hvilket navn rigtignok er af nyere dato, for Klosterstræde. Endelig mangler størstedelen af det øvrige kortmateriale navneangivelser på disse forbindelsesstræder.

Klosterstræde synes således klart at skulle identificeres med det nord-syd-gående forløb. Dog kan det ikke udelukkes, at benævnelsen tillige har været knyttet til én af de to sydligste smutveje fra Møllergade mod klostret. Identifikation af ruten »som man ganger

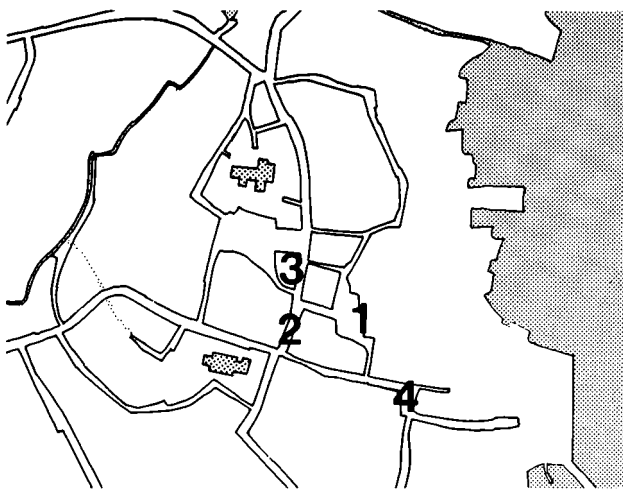

Fig. 4. Udsnit af bykort over Svendborg, udtegnet på grundlag af matrikelkort over Svendborg Købstads Bygrunde opmålt 1863. 1. Gråbrødreklostret. 2. Imellem Bode. 3. Pibekilde. 4. Gaasetorv. Tegning: Søren Gottfred Petersen 1980.

til klostret, ret ned ad gaden« indeholder de samme problemer på grund af, at der findes flere adgangsveje til klostret. Et øst-vest-gående strøg synes imidlertid mest oplagt ud fra formuleringen »ret ned ad gaden«.

Vi kommer videre i denne sammenhæng ved at indtage et dokument af 5/8 1448, hvor Mads Juncker skøder Skt. Knuds alter sin bod (22). Af provstevindnet af 21/2 1499 fremgår det, at Mads Junckers bod (i vidnet nævnes boder) i mellemtiden er blevet nedbrudt og erstattet af et hus, som beboes af Bodil Madsen (23). Åbenbart er man i denne forbindelse kommet i tvivl om, hvor mange Knuds-boder der oprindeligt var. Dette fremgår af et rådstuevidne af 1/3 1499 (24), hvori det fastslås, at der oprindeligt var fire Skt. Knuds-boder mellem Hans Persens gård og byggested og hjørnehuset, som Anders Kremer iboer, før de to nævnte boder blev nedbrudt og erstattet af et hus. Dokumentet nævner ingen verdenshjørner ud over, at huset ligger nord for én af de tilbageblevne Knuds-boder i Klosterstræde. Herudover har kilden en påskrift om, at huset er identisk med Hans Skrivers hus (25) – med andre ord nævnes her den samme Hans Skriver, hvis hus og gård vi stødte på i de to ovenfor omtalte breve fra 1529. For at afgøre, hvorvidt der kan være tale om sammenfald mellem på den ene side det hus, som er opført på de to nedbrudte boders plads og senere tilhørte Hans Skriver, og på den anden side huset, der ligger nord for Fiskemarkedet, må et sidste, men betydningsfuldt dokument fra 1499 inddrages (26). 23/11 dette år skænker Per Madsen i Olderup og dennes moder (den tidligere nævnte Bodil Madsen) en jord til Vor Frue kirke, liggende sønden næst Hans Persens gård og norden til Sct. Knuds boder til gaden hos »Piffuekielde« (Pibekilde). I Liber Copiarums overskrift hertil står, at det er et brev på Knud Lemmikes gård. Denne må være den samme person, som

nævnes som Hans Skrivers nabo mod nord i 1529-brevet.

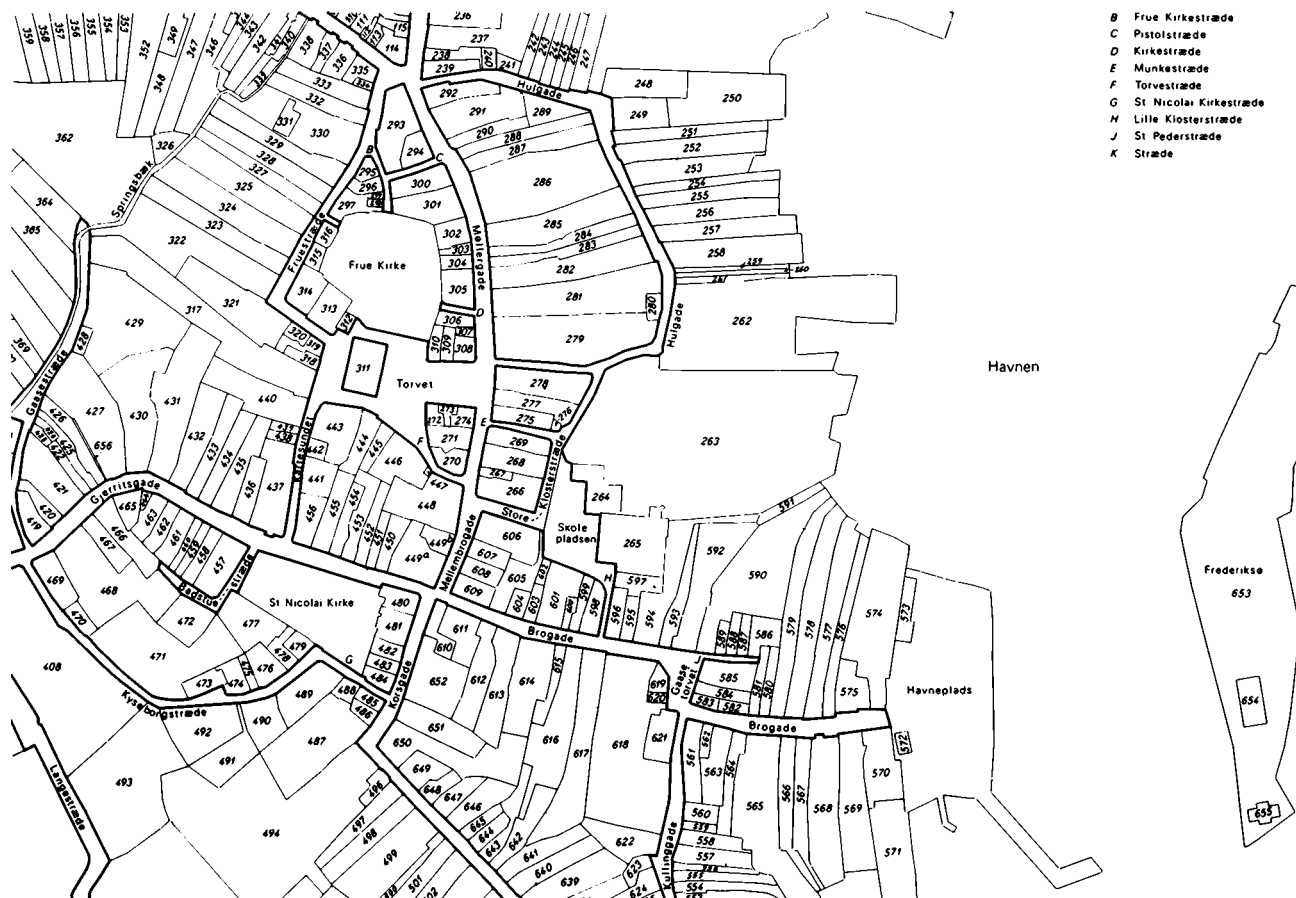
Det er første gang, at Pibekilde nævnes, men det fremgår af breve fra 1553 og 1560, at kilden på dette tidspunkt blev regnet til byens faste topografiske holddepunkter (27). Pibekilde kendes fra nyere tid. Ud for matr. nr. 271 i Møllergade har kilden vældet frem og har over et langt tidsrum været betragtet som et hovedled i byens vandforsyning. Vandet kom fra betydelige, vandførende grus- og sandlag i Frue kirkebakke, og kilden har gennem mindst et par hundrede år leveret rindende vand ned gennem Møllergade, Korsgade og Brogade. Først ved kloakrørsnedlægningen i 1800-årene sank kildens vandstand, men i gårdspladsen til matr. nr. 271 er der den dag i dag en brønd med rindende vand. Navnet Pibekilde er i tidens løb ført over på den ejendom, der er opført på matriklen (28). Jeg vil gå ud fra, at Pibekilde omkring 1500 må kunne lokaliseres til området omkring matr. nr. 271 i Møllergade. Når Knud Lemmikes gård ligger til gaden hos Pibekilde, må det forstås således, at denne gård har haft udgangspunkt i Møllergade, og da en af Skt. Knuds-boder ligger tæt op til gården, må denne være at finde på en af grundene, der ligger langs Møllergades østside. Ud fra formuleringen »hos Pibekielde« kan det slutes, at der naturligvis har været tænkt på en ret begrænset del af Møllergade, og det virker ikke urimeligt at forestille sig, at denne del næppe strakte sig nord for Munkestrædes eller syd for Klosterstrædes udmunding i Møllergade.

Lad os forsøge at placere samtlige ejendomme inden for karréen, der omfatter matriklerne nr. 266-269, og i vest afgrænses af Møllergade, i nord af Munkestræde, i øst af Terrassen og i syd af Klosterstræde (fig. 5). Med sikkerhed kan Knud Lemmikes gård relateres til Møllergade, hvor den vil komme til at

ligge umiddelbart over for Pibekildes udspring. Nord herfor har vi da på et tidspunkt Hans Persen, der i følge et skøde fra 7/5 1470 bor i Frue sogn (29). Mod syd op til Knud Lemmikes ejendom ligger da Hans Skrivers hus på de to forhenværende Skt. Knuds-borders plads og nord for mindst én af de tilbageblevne boder i Klosterstræde. Den indbyrdes placering af disse lejeboder er beskrevet således, at man får en klar

fornemmelse af, at de ligger forholdsvis tæt indenfor et ganske begrænset område. Kildematerialets omfang og art giver dog ikke mulighed for slutninger angående bodernes placering i forhold til den øvrige bebyggelse og til grundene, hvis størrelse og struktur der

Fig. 5. Udsnit af matrikelkort over Svendborg. Udarbejdet på grundlag af matrikelkort over Svendborg Købstads Bygrunde opmålt 1863.

heller intet kan siges om. Af samme årsag er det vanskeligt at benytte oplysningerne om indbyrdes placering i forhold til opgivne verdenshjørner. Dog siges en stor del af ejendommene at ligge nord for Skt. Knuds-boderne, som for deres vedkommende blot en enkelt gang synes at blive beskrevet i forhold til naboer mod syd. Heri kunne ligge et fingerpeg om, at Skt. Knuds-boderne skulle søges i det øst-vest-gående nuværende Klosterstræde, der i det middelalderlige materiale benævnes »der som man ganger til klosteret ret ned ad gaden« og åbenbart tillige bar navnet Klosterstræde.

Placeringen af Hans Skrivers hus kan imidlertid fastholdes uafhængigt af den ret usikre lokalisering af Knuds-boderne. Sidste gang vi støder på Hans Skrivers ejendom i de middelalderlige dokumenter, er i 1550. 20/2 dette år hedder det om Hans Skriver, at han bor i sin egen gård, som ligger på hjørnet norden for Fiskeskammelen, i nær til Knud Lemmikes gård, i øst til den gård Thore Skriver iboer (30). Da Knud Lemmikes gård er fastlagt til Møllergade, og da der oplyses om en nabo mod øst, synes der ikke at være tvivl om, hvor man skal placere Hans Skrivers ejendom, nemlig på det nordre hjørne af Møllergade og Klosterstræde (fig. 6).

Sammenfattende kan det siges, at det ud fra et sparsomt skriftligt kildemateriale har vist sig muligt over en relativ lang periode at følge den ejendom, Hans Skriver på et tidspunkt bliver ejer af. Desuden har det vist sig muligt at placere Hans Skrivers hus på det nordre hjørne af Møllergade og Klosterstræde. Skrivers ejendom kommer således til at ligge på hjørnet på den venstre hånd, når man går fra Frue sogn til gråbrødrekloster (31).

Det undersøgte materiale har med andre ord bevist holdbarheden af Thomas Riis' teori om, at Svendborgs middelalderlige Fisketorv ikke skal søges på nu-

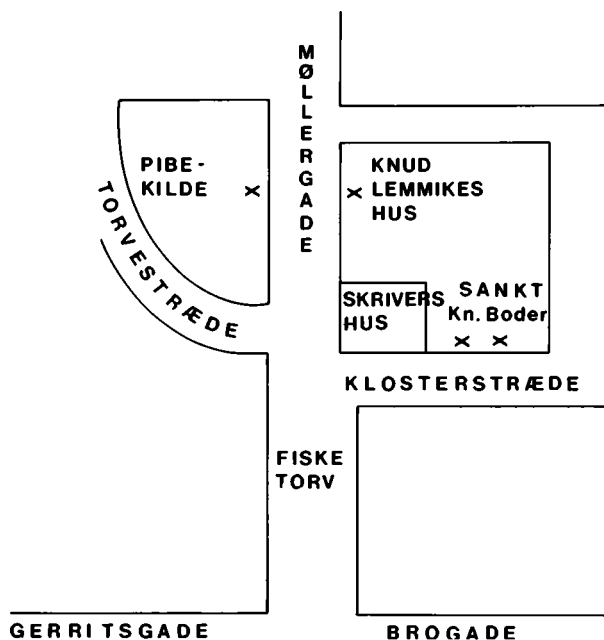

Fig. 6. Skitse af den sydligste del af Møllergade og Klosterstræde.

værende Gaasetorvs plads. Torvet, der optræder under skiftende betegnelser som Fisketorvet (forum piscium) i 1267, Fiskermarkedet (1529) og Fiskeskammelen (1529 og 1550), skal derimod placeres umiddelbart syd for Skrivers hus og formentlig i den nederste del af Møllergade, således som Riis har foreslået. Et sted inden for denne gadestrækning må man forestille sig fiskeskammelen opstillet, og herfra solgtes de friske fisk. Denne del af nuværende Møllergade må identificeres med den gade, der i 1500-tals kilder omtales som Imellem Bodene eller Mellem Bode (32). Navnet ændrede sig efterhånden til Mellembrogade, der var den anvendte betegnelse til henimod slutningen af forrige århundrede. Navnet Imellem Bode leder til en

tolkning, hvori begrebet boder eller bodebebyggelse indgår, og tanken falder let på fænomener som eksempelvis salt- eller fiskeboder, der kunne ses i forbindelse med markedshandel (33). Det skal imidlertid præciseres, at der overhovedet ingen støtte er at finde i det skriftlige kildestof til tolkningen af eventuelle boders funktion endsige tilstedeværelse.

Det skal ydermere pointeres, at vi ikke kan udelukke, at en del af torveområdet skal findes inden for senere udmatrikulerede dele langs gaden, selv om foreløbigt intet tyder herpå.

Der synes at være sikkerhed for, at Fisketorvet i 1200-årene har ligget på dette sted. Vejen, der fører fra Fisketorvet til stranden, kan således være identisk med Brogade, og grunden, som bisp Regner skænker til brødrene, kommer da til at ligge mellem kirken og Brogade. Som et enkelt eksempel på, at gråbrødrene disponerede over jord i dette område, skal anføres, at vi fra arkæologiske undersøgelser ved, at brødrene allerede fra et tidligt tidspunkt benyttede en større del af området syd for kirken til kirkegård (34).

Placeringen af Fisketorvet i Møllergades sydlige del vil indebære, at dette torv har ligget, hvor alle byens indfaldsveje mødes. Møllergade bærer i et dokument fra 1488 statusbetegnelsen Algade (35). Denne gade fortsætter i landevejen mod Nyborg og forbinder således byen med det nordlige opland. Færdselen fra Odense, Fåborg og Svendborg Sct. Jørgensgård ledes til byen ad Gerritsgade, der fortsætter østpå mod havneområdet ad Brogade. Formentlig allerede i middelalderen har Skattergade ført til det vigtige færgested mod syd, hvorfra der var forbindelse til Tåsinge og de øvrige småøer i farvandet ud for Svendborg. En mere central beliggenhed i byen kunne næppe tænkes ud fra tilførsels- og afsætningssynspunkter. Når det gælder forholdet til de kirkelige institutioner i byen (fig. 4) er

Fisketorvets beliggenhed fuldt så hensigtsmæssig. Mod syd lå byens formentlig ældste sognekirke, Sct. Nicolai, der nævnes første gang i 1372 og anses for at være opført en gang i 1200-årenes 1. halvdel (36). Mod nord ligger byens anden sognekirke, den højtliggende Vor Frue, der nævnes første gang i 1337, og hvis ældste dele muligvis er senromanske (37). I det lave terræn øst i byen skal gråbrødreklostret findes. Nylige arkæologiske undersøgelser har påvist rester af brødrenes tidligste kirkebygning i de nederste dele af den gotiske kirke, der nedreves i 1820'erne på grund af brøstfældighed. Dendrokronologiske dateringer tyder på, at brødrene påbegyndte kirkebyggeriet umiddelbart efter, at de havde slået sig ned i byen i 1236 (38). – i sig selv en ganske vigtig oplysning.

Inden for den trekant af byområdet, som kan tegnes mellem de nævnte tre kirker, er indtil dato iagttaget de største kulturlagstykker, der sine steder andrager 4-6 meter. Desuden stammer de ældste materielle levn fra dette område af byen. Dette gælder for såvel opsamlinger som for vidnesbyrd fra arkæologiske undersøgelser. – Det arkæologiske materiale fra Svendborg by er helt igennem præget af høj- og senmiddelalderlige typer (39). Ved en udgravning på matr. nr. 449 i Gerritsgade i 1972 og 73 (fig. 5) fremkom, dog i omrodet fyld, materiale blandt en række fund, der kunne være ældre end 1200. I 1976-77 foretoges en udgravning på matr. nr. 607 (dennes sydvestlige del) – altså i det middelalderlige Imellem Bode. Her afdækkedes mindst fem husfaser, hvoraf nogle havde bygningsdele i bulteknik og en enkelt havde tilhørende stenbrolagt gårdsplads. Dendrokronologiske prøver kunne sammen med oldsagsmaterialet påvise kontinuerlig bebyggelse på grundstykket i tidsrummet fra et tidspunkt i 1200-årene til 1500-årenes 2. halvdel. Dendrokronologiske dateringer på en pælerække tyder

desuden på aktivitet på stedet allerede engang i 1100-årenes 2. halvdel.

Konklusion

Grundstammen i vor viden om Svendborg i 1200-årene udgøres af byens kirkelige institutioner i forening med de nævnte arkæologiske iagttagelser. Som tilskud hertil er oplysningen om et Fisketorv i 1267 af ganske stor betydning. Når torvet desuden kan placeres, gives der heri et meget vigtigt fingerpeg om, i hvilket område af byen man kunne forvente at løse problemet omkring den ældste bydannelse, som for Svendborgs vedkommende udelukkende kan besvares ved yderligere arkæologisk indsats.

Vi kan ikke vide, om Fisketorvet var Svendborgs eneste torv igennem det meste af middelalderen, indtil det store torv anlagdes mellem dette og Frue kirke. Fra 1527 har byen over en periode haft to tætliggende torvepladser. Disse områder må på dette tidspunkt sammen med de tilstødende gader have udgjort et knudepunkt i byen, hvortil stor trafik har været ledt.

Endnu i 1550 lå Svendborgs Fisketorv i Møllergades sydlige del. Hvor længe torvet vedblev at fungere herefter er uvist. Ligeledes må det stå ubesvaret hen, hvorledes og hvornår Gaasetorvet viser sig i Svendborgs bybillede. Torvets alder kan ikke bestemmes på grundlag af det skriftlige kildestof, og også her er vi udelukkende henvist til arkæologiske resultater.

Noter

- * Det anvendte materiale er registreret af projekt »Middelalderbyen«.

1. Nordalbingische Studien p. 84-85.
2. Gilde- og Lavsskraaer II, p. 407-409.
Den Fyenske Biskop Mester Jacob Madsens Visitatsbog paa Grundlag af A. Crones Udgave ved A.R. Idum, 1929, p. 191: »2 Gaarre erre slett aff brodne til Byens Torffue, som borgerne holder deres aarlige Marcked paa« (1588).
3. Repertorium 2. Rk, nr 2651.
4. Kancelliets Brevbøger 1576-1579, p. 23.
5. Begtrup p. 30.
6. (LaOd) Svendborgs topografi 1435-1539. Heri nævnes en bod østen Tinget mellem Anders Lauritsen og Knud Lemmikes hus.
7. Aktstykker p. 117 nævner »skiffbro-porten« (1541), (LaOd) Kongebreve omtaler »den ny skibsbro« i 1546, og i Kancelliets Brevbøger 1580-1586 p. 371: »byens skibsbro« (1581)
8. Oplysningerne stammer fra indberetninger til Svendborg og Omegns Museum.
9. (LaOd) Brandtaksation fra 1761. Pontoppidan p. 784.
10. Således f.eks. Johs. Olsen: Svendborg Bys Historie, 1919 p. 293 og p. 109, hvor der sættes lighedstegn mellem de to torve. Bro-Jørgensen nævner p. 23, at Fisketorvet måske skal søges ved det senere Gaasetorvs plads. Jansen skriver i 1974, p. 184, at det nuværende Gaasetorv er byens ældste, og i 1972, p. 61 nævnes det, at dette er identisk med Fisketorvet.
11. J.L. Rohmann: Om Svendborg før Udgangen af det 14de Aarhundrede. Blandinger fra Sorø. Vol. 2, 1831-32 p. 44. Rohmann beretter desuden p. 137, at der ved gravning i Kullinggade, der udgår fra Gaasetorv mod syd, og på selve Gaasetorv er fundet »Levninger af Skibe og Bulværker. ... og her ender sig også Jordsmonnets udstrækning«.
12. Riis p. 109-113.
13. Scriptores p. 294.
14. Fr. I Reg p. 205: »nordenn twertt offuer gadenn fran fiske skammelenn paa thet hyrne paa thend venstre handt, – som mandt ganger neder att woer ffrue saghenn till graabrodre claatster«.
15. Fr. I Reg p. 227.
16. Aktstykker p. 102.
17. Repertorium 2. Rk, nr. 1405. Overdragelsen af ejendommen til

- Knuds alter kan muligvis tænkes at være en fortsættelse af en pantsætning fra 1462. 15/1 dette år pantsætter Hans Stii til Skt. Knuds alter sin bod i sit hus i den gård, som han påbor. Boden ligger ud til gaden sønden næst den gård, som Morten Hennic- sen iboede i Frue sogn. På grund af manglende topografiske holdepunkter til at være sikker på identitet mellem ejendomme- ne undlader jeg imidlertid at benytte denne kilde i den følgende argumentation.
18. Aktstykker p. 109-110.
 19. Aktstykker p. 102-103.
 20. (LaOd) Liber Copiarum p. 63, p. 70.
 21. Hofman VI, p. 78.
 22. Repertorium 1. Rk, nr. 7805.
 23. Aktstykker p. 109-110.
 24. Gilde- og Lavsskraaer I, p. 235-237.
 25. (LaOd) Liber Copiarum, p. 75f.
 26. Aktstykker p. 111.
 27. (LaOd) Liber Copiarum p. 27f: Hans Jespersen »ved Pibe kielde« (1553), (LaOd) Svendborgs topografi 1541-1647: Hans Salmagers gård »oven Pibe kielde« (1560).
 28. Fra Pibekildes vandledningssystem kendes et fund af en udhulet træstamme, der er forsynet med årstallet 1601.
 29. Repertorium 2. Rk nr 2741.
 30. Danske Kancelliregistranter p. 438.
 31. Det middelalderlige, skriftlige materiale kan ikke bidrage yder- ligt med hensyn til den præcise sognegrænse. Den tidligste angiv- else af sogneskellet bringes i Matriken 1682 (Suenborrig Byes Taxering. Anno 1682. – Beror i Rigsarkivet) Heraf fremgår det, at Imellem Bode – se nedenfor – hører til Nicolai sogn.
 32. Se note 31. Gilde- og Lavsskraaer I, p. 255f: »imellum bode« (1532), Arkivregistraturer p. 1044: »mellum Bode« (1539). – Svendborg Amts Bebyggelsesnavne udg. af Stednavneudvalget ved John Kousgård Sørensen, 1958. På p. 11 anføres angående »imellem bode«, at denne angivelse senere blev ændret til Mel- lembrogade.
 33. Fænomenet fiskeboder kendes fra flere danske købstæder. Her skal henvises til Anemette S. H. Christensens artikel i dette skrift.
 34. Begravelser i dette område er påtruffet ved flere lejligheder. Bl.a. ved udgravning i 1953, og sidst i forbindelse med Svend- borg og Omegns Museums udgravninger i 1977-78.
 35. Repertorium 2 Rk, nr. 6219.
 36. Repertorium I. Rk, nr. 2966.
 37. Diplomatarium Danicum 2 Rk. XII, nr. 24. Ved en restaure- ring i 1884 registreredes bl.a. spor af 3 rundbuede, romanske vinduer i skibets sydmur. Kirken er ellers helt igennem præget af senmiddelalderligt byggeri.
 38. Scriptores p. 293. Den arkæologiske undersøgelse af klosterkir- ken blev foretaget i 1975-78 ved Svendborg og Omegns Muse- um. Dendrokronologiske prøver udtaget fra en »støttepalisade« af nedsatte bøgestolper gav dateringen 1240.
 39. Et stort løsfundsmateriale samt omfattende registreringer af jordfaste levn, deriblandt fundamenter og murstræk, der ikke lader sig datere, skyldes Johannes Olsen, Svendborg Museums første inspektør, der virkede fra 1908-1933. Fra tiden efter 1972 stammer et stort antal systematiske udgrav- ninger i byen ved Henrik M. Jansen, deriblandt de i teksten nævnte udgravninger.

Kildeudgaver

- Aktstykker til Oplysning især af Danmarks indre Forhold i ældre Tider, udg. ved Fyens Stifts Litterære Selskab I. 1841.
- Archivregistraturer. – De ældste danske Archivregistraturer, V, 2. (Vor Frue og St. Nicolai kirker i Svendborg. Sunds Herred. Kirker 1910).
- Danske Kancelliregistranter 1535-1550, ved Kr. Erslev og W. Mol- lerup. 1881-1882.
- Fr. I Reg. – Kong Frederik I. danske Registranter, ved Kr. Erslev og W. Mollerup. 1879.
- Gilde- og Lavsskraaer I-II. – Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen. I-II. 1895-1904.
- Hofman, Hans de: Samlinger af Publique og private Stiftelser. Fun- dationsbreve og Gavebreve. 1755-80.
- Kancelliets Brevbøger 1551-1600, 1885ff.
- (LaOd) Brandtaksationen 1761.
- (LaOd) Kongebreve 1501-1664.
- (LaOd) Liber Copiarum..etc. 1565-ca. 1842. Sunds Herreds Prov- stearkiv.

(LaOd) Svendborgs topografi 1435-1539. Pergamenter.
 (LaOd) Svendborgs topografi 1541-1647. Pergamenter.
 Nordalbingische Studien. Neues Archiv der Schleswig-Holstein-Lauenburgischen Gesellschaft für vaterländische Geschichte. Bd. I. 1844.
 Pontoppidan, Erik: Supplement til Den Danske Atlas, samlet og forfattet af Hans de Hofman, Tomus VI, 1774.
 Repertorium 1 og 2 Rk. – Repertorium Diplomaticum regni Danici mediævalis, Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen, 1. og 2 Rk. 1894-1939.
 Scriptores minores historiæ Danicæ medii ævi, udg. ved M.Cl. Gertz, II, 1922.

Litteratur

Begtrup, Joachim: Forsøg til en Beskrivelse over Svendborg Kjøbstad med Grundtegning. 1823.
 Bro-Jørgensen, J.O: Svendborg Købstads Historie. 1. Del 1959.
 Jansen, Henrik M: På sporet af vikingetidens Svendborg. Udgravningerne i sommeren 1972. Fynske Minder 1972, p. 43-62.
 Jansen, Henrik M: Et middelalderbysamfund tager form. Rapport fra den 2. udgravningskampagne i Svendborg i sommeren 1973. Fynske Minder 1974, p. 168-185.
 Riis, Thomas: Hvor lå Svendborgs middelalderlige Fisketorv? Fynske Årbøger 1976, p. 109-113.